

Målnummer: T2231-03 **Avdelning:** 2

Domsnummer:

Avgörandedatum: 2005-02-11

Rubrik: Borgen. Ett aktiebolag som gått i konkurs och enligt bolagsrättsliga regler upplösts efter konkursens avslutande har varit gäldenär i ett fordringsförhållande. Bolagets upplösning har inte ansetts inverka på borgensansvaret för fordringen. Regeln i 8 § andra stycket preskriptionslagen (1981:130) om accessorisk preskription av fordran på grund av borgen har inte ansetts tillämplig när gäldenärsbolaget upplösts innan fordringen preskriberats mot bolaget.

Lagrum:

- 10 kap. 9 § handelsbalken (1736:0123 s. 2)
- 8 § andra stycket preskriptionslagen (1981:130)

Rättsfall:

REFERAT

Under 1970-talet reformerades det statliga stödet till varvs- och rederinäringarna. Stödet fick sin utformning genom förordningen (1976:482) om fartygskreditgaranti m.m. Enligt denna författning - "varvsstödet" - kunde en beställare av fartyg vid ett svenskt varv erhålla fartygskreditgaranti i form av en statlig garanti för banklån, varvid statens säkerhet för regressrätten mot beställaren skulle vara hänförlig till det fartyg för vilket garanti lämnades. Genom förordningen (1977:500) om statligt stöd till beställare av fartyg utbyggdes stödsystemet. En beställare kunde med det senare systemet - "beställarstödet" - erhålla dels en statlig garanti för banklån på 70 procent av fartygspriset, dels ett statligt lån på återstående 30 procent. Detta senare s.k. avskrivningslån avskrevs i allmänhet omedelbart. Statens regressrätt skulle alltså säkerställas genom inteckning i det beställda fartyget men därjämte kunde annan säkerhet ställas om Riksgäldskontoret fordrade det. Sedermera begränsades möjligheten till beställarstöd till att avse fartyg som beställdes före utgången av år 1979 med leverans senast den 31 december 1981, varvid garantilån och avskrivningslån tillsammans inte fick överstiga 95 procent av fartygspriset och avskrivningslånet fick uppgå till högst 25 procent (SFS 1978:995). En senare tidsgräns infördes därefter så att beställarstöd endast fick avse fartyg som beställts senast den 31 mars 1980 med leverans senast den 31 mars 1981 (SFS 1979:555).

Frågor om varvsstöd och beställarstöd prövades av Riksgäldskontoret, som kunde hänskjuta frågor till regeringen. Nämnden för fartygskreditgarantier (Fartygskreditnämnden) beredde ärendena.

Bröderna V.J. och L.J. startade sin verksamhet i allt väsentligt under början av 1950-talet. Affärsidén var först att bedriva handel med och transporter av olja, i första hand bunkerolja till fartyg och brännolja till fastigheter och industrier. Till en början bedrevs verksamheten i för ändamålet uppbyggda partrederier. Partrederierna kom att äga olika fartyg, huvudsakligen kusttankers. Skärhamns Oljetransporter AB, fortsättningsvis SKOT, som senare kom att utvecklas till huvudbolag inom J- gruppen, startades år 1952.

Den uppbyggda fartygsflottan, som kom att ingå i det s.k. kusttanktonnaget, benämndes gemensamt OT-rederierna. SKOT svarade för driften av fartygen och redovisningen i partrederierna.

År 1959 förvärvade bröderna L.J. och V.J. AB Lödöse Varv. Syftet var att bröderna skulle omsätta sina erfarenheter från kustsjöfarten i nytt tonnage samt att de skulle behålla ett marknadsmässigt försprång.

År 1968 förvärvade bröderna J. aktiemajoriteten i Wallhamn AB med hamnterminal för huvudsakligen transport av personbilar. Kort tid därefter förvärvade de Oskarshamns Varv AB, som ägde varvet i Oskarshamn. Härigenom kom bröderna J. att tillföras möjligheten att bygga större fartyg.

Under år 1979 ansökte J-gruppen om beställarstöd för nya fartyg. I samband därmed fördes förhandlingar mellan gruppen och Fartygskreditnämnden om ytterligare säkerheter för statens regressanspråk ("säkerhetspaketet"). Den 5 december 1979 utfärdade bröderna L.J. och V.J. en borgensförbindelse av följande lydelse:

"Till säkerhet för samtliga förbindelser från bolag anslutna till J-gruppen i Skärhamn och från partredare i partrederier administrerade av bolag i gruppen avseende

dels regressansvar i anledning av kreditgarantier utställda av Riksgäldskontoret enligt författningarna SFS 1976:482 om fartygskreditgaranti m.m. eller SFS 1977:500 om statligt stöd till beställare av fartyg

dels och avskrivningslån lämnade av Riksgäldskontoret enligt författningen SFS 1977:500

går undertecknade härmed solidariskt i borgen såsom för egen skuld till dess betalning sker."

Staten ställde ut kreditgaranti (beställarstöd) för SKOT:s beställning av fartygen Saudi Express och Linné. Vidare ställde staten ut kreditgaranti (beställarstöd) för Partrederiet för Vallmo för dess beställning av fartyget Vallmo. Dessutom ställde staten ut två kreditgarantier (varvsstöd) för Lödöse Varvs finansiering av nybyggnation av fartyget Kaprifol. Staten har sedermera infriat sina garantier gentemot kreditgivarna.

Enligt senare utredningar av konkursförvaltare hamnade J-gruppen på obestånd under oktober 1981. Den 15 januari 1982 ställde flertalet bolag i gruppen in betalningarna. Konkurserna följde härefter på varandra under våren 1982. Den 15 juli 1982 försattes även bröderna J. personligen i konkurs efter en ansökan av Riksgäldskontoret grundad på borgensförbindelsen den 5 december 1979.

Stenungsunds tingsrätt

Staten genom Riksgäldskontoret väckte den 20 mars 2000 talan mot V.J. vid Stenungsunds tingsrätt och yrkade att V.J. skulle förpliktas att betala 235 827 739 kr jämte ränta. Som rättsliga grunder anfördes följande:

Staten gör i detta mål endast gällande regressanspråk som kan hänföras till beställarstöd avseende fartygen Linné, Saudi Express och Vallmo samt varvsstöd avseende fartyget Kaprifol, varvid skall noteras att staten i fråga om Kaprifol garanterat för två lån. Beträffande Linné och Saudi Express var SKOT låntagare. Beträffande Vallmo var Partrederiet för Vallmo, där SKOT ägde 47,5 procent och Olje-Energi 11,5 procent, låntagare. Beträffande Kaprifol var Lödöse Varv låntagare till båda lånen. Av upprättade matriser framgår vilka belopp som staten genom Riksgäldskontoret infriat hos de långivande bankerna samt vid vilken tidpunkt och till vilka belopp staten sedermera erhållit återbetalning i form av utdelning i konkurs. Skillnaden mellan infriade och återbetalade belopp motsvarar det av staten i målet yrkade kapitalbeloppet.

V.J. har genom borgensförbindelsen den 5 december 1979 åtagit sig ett, såsom

för egen skuld och till dess full betalning sker, med L.J. solidariskt betalningsansvar för samtliga i J-gruppen ingående bolags och partrederiers skulder avseende regressanspråk hänförliga till av staten lämnat beställarstöd och varvstöd.

V.J. bestred käromålet och anförde under fem punkter olika grunder för sitt bestridande.

Under punkterna 1, 2 och 4 gjorde han gällande att statens regressrätt mot gäldenärsbolagen saknade rättslig grund, att staten inte hade styrkt sina fordringsbelopp beträffande Linné och Vallmo samt att syftet med borgensförbindelsen redan hade infriats.

Under punkten 3 gjorde han gällande att regressfordringarna hade bortfallit eller preskriberats och anförde följande.

Borgensförbindelsen, som är accessorisk till huvudfordringarna, har bortfallit och kan inte göras gällande som en följd av att, såvitt avser berörda konkursbolag, huvudfordringarna upphört att existera i och med att ifrågavarande konkurser avslutats. SKOT har upplösts genom konkurs som avslutats den 22 december 1989. Olje-Energi har upplösts genom konkurs som avslutats den 10 februari 1988. Lödöse Varv har upplösts genom konkurs som avslutats den 9 december 1989. Därmed har dessa gäldenärsbolag upphört att existera. Finns det ingen gäldenär kan det rimligen inte heller finnas någon skuld. Denna princip äger giltighet även om utdelning sker sedan konkursen avslutats. Utdelning är en konkursrättslig reglering som inte alls medför att det upplösta bolaget eller dess skulder "återuppstår". Endast i några mycket speciella undantagssituationer har detta ansetts kunna ske tillfälligtvis. Någon sådan situation föreligger inte här.

Om huvudfordringarna inte anses ha upphört att existera den dag respektive konkurs avslutats har en ny tioårig preskriptionstid börjat löpa samma dag, dvs. den 22 december 1989 beträffande statens fordran på SKOT, den 10 februari 1988 beträffande fordran på AB Olje-Energi och den 9 december 1989 beträffande fordringarna på Lödöse Varv. Preskriptionsavbrott har inte skett till någon del vad gäller dessa fordringar.

Preskriptionsavbrott hade enligt 5 § preskriptionslagen kunnat ske genom någon form av erkännande från gäldenärsbolagens sida (första punkten). I och med att bolagen upplösts genom konkursernas avslutande har emellertid konkursförvaltaren inte längre företrätt bolagen som syssloman. Utdelningar som förvaltaren företagit efter bolagens upplösning kan därför inte uppfattas som att bolaget erkänt respektive fordring. Om gäldenären är en fysisk person torde däremot alla former av utdelning vara preskriptionsavbrytande (jfr NJA 1919 s. 286).

Preskriptionsavbrott beträffande huvudfordringarna har i och för sig skett genom att staten åberopat sin fordring vid konkursförfarandet (andra punkten nyssnämnda lagrum). Statens möjlighet att gentemot bolagen åberopa konkursförvaltarens utdelning som preskriptionsavbrytande har dock upphört sedan bolagen upplösts genom konkursernas avslutande.

När respektive konkurs avslutades började enligt 7 § preskriptionslagen en tioårig preskriptionstid att löpa och i den mån förfarandet kan anses återupptaget genom utdelning därefter har preskriptionen avbrutits och en ny tid börjat löpa (första stycket). Emellertid kan man inte anse att utdelning innebär återupptagande av förfarandet mot gäldenärsbolagen, eftersom dessa upplösts i och med konkursernas avslutande. Skulle återupptagande anses ha ägt rum har det likväl inte skett något preskriptionsavbrott därigenom, eftersom ett sådant förutsätter att bolagen underrättats om förfarandet (andra stycket) och det inte går att underrätta ett upplöst bolag. I vart fall gäller en endast ettårig preskriptionstid från det gäldenären underrättats om utdelningsförfarandet och den tiden har staten försuttit.

Staten har 1998 utsänt kravbrev till de tidigare styrelseledamöterna i de genom konkursen upplösta bolagen SKOT och Olje-Energi. Dessa åtgärder har inte varit preskriptionsavbrytande, eftersom det - som nyss sagts - inte går att underrätta ett upplöst bolag om något.

I allt fall har huvudfordringarna helt eller delvis upphört att gälla genom eftergift mot L.J.

Under punkten 5 gjorde V.J. gällande att borgensförbindelsen skulle lämnas utan avseende eller jämkas med stöd av 36 § avtalslagen och anförde följande.

I första hand bör jämkning ske till noll kronor. I andra hand yrkas att jämkning sker till det belopp varom staten träffat uppgörelse med L.J. Därvid åberopas omständigheterna vid borgensförbindelsens tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt.

De närmare omständigheter som V.J. åberopar till stöd för jämkning är följande.

a) Borgensförbindelsen tillkom för att möjliggöra fartygsbeställningar som i hög grad låg i statens eget intresse.

b) Statens egenintresse medförde att staten underlät att företa en rimlig kreditprövning av gäldenärsbolagens egen betalningsförmåga och J-gruppens möjligheter att sysselsätta fartygen på ett sådant sätt att vederbörlig fullgörelse av de underliggande krediterna framstod som realistisk.

c) Statens engagemang i form av kreditgarantier avseende Kockumsfartygen (andra fartyg än som målet gäller, red. anm.) översteg redan från början avsevärt det värde som man vid en realistisk bedömning kunde tillmäta fartygen vid leverans. Fartygen kunde de facto inte på långt när generera de intäkter som den av Svensk Exportkredit företagna värderingen förutsatte.

d) Staten betingade sig av bröderna J. en generell och beloppsmässigt obegränsad borgen vars ekonomiska konsekvenser och utfall i den konjunktur som rådde var närmast omöjliga att bedöma.

e) Bröderna J. har inte företagit några värdefrånhändanden eller eljest uppträtt illojalt mot staten eller på annat sätt uppträtt så att man obehörigen ökat statens risk.

f) Staten har avstått från att utreda och bedöma borgensmännens förmåga att infria borgensförbindelsen.

g) V.J., liksom L.J., saknade redan vid borgensförbindelsens utfärdande förmögenhet och därmed varje möjlighet att infria förbindelsen.

h) Vid förbindelsens utfärdande utnyttjade staten det ekonomiska trångmål vari bröderna J. och J-gruppen vid tillfället befann sig till att utsträcka det personliga betalningsansvaret till att omfatta ej blott de då aktuella Kockumsbeställningarna utan jämväl andra äldre kreditengagemang.

i) Staten har redan en gång försatt bröderna J. i konkurs på grund av borgensförbindelsen och de engagemang för vilka fullgörelse nu begärs. Att nu efter 20 år från det att staten haft att infria sin garanti begära att borgensansvaret infrias är stötande. Man behandlar inte borgensmän så.

j) V.J. är numera pensionär och saknar utmättningsbar förmögenhet.

k) Staten har i realiteten eftergivit sin fordran hos L.J.

Beträffande invändningen under punkten 3, att regressfordringarna hade

bortfallit eller preskriberats, genmälde staten följande.

Huvudfordringarna har inte upphört att existera i och med att huvudgäldenärens konkurser avslutats.

Statens grundläggande inställning är att huvudfordringarna inte kan bli föremål för preskription. Om preskription anses kunna ske bestrider staten att huvudfordringarna preskriberats, eftersom det förekommit preskriptionsbrytande åtgärder.

Statens fordran mot V.J. kan härledas till dels ett lån beträffande Linné med Sparbankernas Bank m.fl. som långgivare och SKOT som låntagare, dels ett lån beträffande Saudi Express med Svenska Handelsbanken som långgivare och SKOT som låntagare, dels ett lån beträffande Vallmo med SE-Banken som långgivare och partrederiet för Vallmo - där SKOT och Olje-Energi var andelsägare - som låntagare, dels och två lån beträffande Kaprifol med Handelsbanken respektive Sparbankernas Bank m.fl. som långgivare samt Lödöse Varv som låntagare.

SKOT, Olje-Energi och Lödöse Varv försattes i konkurs i januari 1982. De olika konkursåtgärder som därefter vidtagits har haft preskriptionsbrytande verkan. Tioårig preskriptionstid har således börjat löpa i och med varje konkursåtgärd i respektive konkurs, inklusive efterutdelning.

SKOT:s, Olje-Energis och Lödöse Varvs konkurser avslutades genom att utdelningsförslag hölls tillgängliga för granskning den 22 december 1989, den 28 september 1988 respektive den 9 december 1989. Därefter skedde utdelning och efterutdelning på sätt framgår av matriserna.

Sedan gäldenärsbolagen avregistrerats till följd av att konkurserna avslutats utan överskott har det inte varit möjligt för staten att åstadkomma avbrott i preskriptionstiden genom att väcka talan mot bolagen. Staten har emellertid vidtagit de andra åtgärder som stått till buds för att åstadkomma preskriptionsavbrott. Således har staten den 26 juni 1998 tillställt V.J. och L.J. - i egenskap av tidigare styrelse och huvudägare i SKOT - krav gällande Linné, Saudi Express och Vallmo, samt V. J., L.J. och T.E. - i egenskap av tidigare styrelse och huvudägare i Olje-Energi - krav gällande Vallmo, varvid kopia i samtliga fall tillställts konkursförvaltaren. Staten väckte den 18 juni 1997 talan mot L.J. och även om detta skedde i dennes egenskap av borgensman kan det inte bortses från att L.J. ingick i styrelsen för samtliga gäldenärsbolag. Det kan noteras dels att L.J. i april 1999 medgav statens talan, dels att han därefter under tiden maj 1999-augusti 2001 erlade 5 000 kr i månaden till staten. Det görs gällande att denna betalning kan ses som ett erkännande från Lödöse Varvs sida av att staten alltså hade en fordran på bolaget.

De olika preskriptionsavbrytande åtgärderna kan sammanfattas enligt följande.

A. Preskriptionsavbrott har skett beträffande fordringarna på SKOT rörande Linné

- a) den 22 december 1989 genom att utdelningsförslag hölls tillgängligt,
- b) den 16 maj 1990 genom att staten tog emot utdelning om 821 613:90 kr,
- c) den 18 juni 1997 genom att staten väckte talan mot f.d. styrelseledamoten L.J.,
- d) den 25 augusti 1997 genom att staten tog emot utdelning om 29 030:30 kr,
- e) den 26 juni 1998 genom att kravbrev tillställdes f.d. styrelseledamöterna L.J. och V.J.

B. Preskriptionsavbrott har skett beträffande fordringarna på SKOT rörande

Saudi Express

- a) den 22 december 1989 genom att utdelningsförslag hölls tillgängligt,
- b) den 16 maj 1990 genom att staten tog emot utdelning med 46 188 776:50 kr,
- c) den 18 juni 1997 genom att staten väckte talan mot f.d. styrelseledamoten L.J.,
- d) den 25 augusti 1997 genom att staten tog emot utdelning om 134 928:70 kr,
- e) den 26 juni 1998 genom att kravbrev tillställdes f.d. styrelseledamöterna L.J. och V.J.

C. Preskriptionsavbrott har skett beträffande fordringarna på Partrederiet för Vallmo rörande fartyget Vallmo

- a) den 28 september 1988 genom att utdelningsförslag i Olje-Energi hölls tillgängligt,
- b) den 22 december 1989 genom att utdelningsförslag i SKOT hölls tillgängligt,
- c) den 18 juli 1990 genom att staten tog emot utdelning om 1 151 405:50 kr,
- d) den 18 juni 1997 genom att staten väckte talan mot f.d. styrelseledamoten L.J.,
- e) den 26 juni 1998 genom att kravbrev tillställdes f.d. styrelseledamöterna L.J. och V.J.

D. Preskriptionsavbrott har skett beträffande fordringarna på Lödöse Varv rörande Kaprifol

- a) den 15 mars 1990 genom att staten tog emot utdelning om 10 918 888:80 kr,
- b) den 18 juni 1997 genom att staten väckte talan mot f.d. styrelseledamoten L.J.,
- c) den 8 april 1999 genom att L.J. medgav statens talan,
- d) den 20 mars 2000 genom att staten i detta mål väckte talan mot f.d. styrelseledamoten V.J.

Det har även skett en efterutdelning om 39 391:65 kr enligt efterutdelningsförslag den 20 februari 1992 i SKOT:s konkurs men staten åberopar inte den utdelningen som en preskriptionsbrytande åtgärd.

Staten har inte eftergett sin talan mot L.J. Den uppgörelse om amorteringsplan som staten ingått med honom saknar relevans för V.J:s betalningsskyldighet.

Som bevisning åberopade V.J. sina egna uppgifter under sanningsförsäkran. Därutöver hördes ett antal vittnen, bl.a. T.M., som hade varit anställd som ekonom hos Fartygskreditnämnden under åren 1976-1980. Omfattande skriftlig bevisning förebringades.

Tingsrätten (lagmannen Ulf Andersson och rådmannen Lars Samuelsson; domen beslutades med stöd av 1 kap. 3 a § 4 st. RB) anförde i dom den 24 april 2002:

Tingsrättens bedömning

Det är ostridigt att staten, i enlighet med utfärdade kreditgarantier, infriat banklån som tagits av SKOT rörande fartygen Linné och Saudi Express, av partrederiet för Vallmo rörande Vallmo samt av Lödöse Varv rörande Kaprifol. Ingen invändning har gjorts mot statens påstående om vilka belopp som staten infriat. Dessa belopp framgår av de s.k. matriserna. Det är ostridigt att V.J., tillsammans med sin bror L.J., tecknat en borgensförbindelse avseende statens regressanspråk mot de nämnda låntagarna. Tvisten gäller de invändningar V.J. gjort mot statens krav på betalning i anledning av borgensförbindelsen.

1. Statens regressrätt mot V.J. saknar rättslig grund

Tingsrätten fann på anförda skäl att V.J:s invändning saknade fog.

2. Staten har inte styrkt sina fordringsbelopp gällande Linné och Vallmo

Tingsrätten fann på anförda skäl att V.J. inte hade styrkt sin invändning.

3. Regressfordringarna har bortfallit eller preskriberats

Så länge konkurserna avseende SKOT, Olje-Energi och Lödöse Varv pågick löpte enligt 7 § preskriptionslagen ingen preskriptionstid för regressfordringarna (jfr Forsström, Preskription av fordringar, s. 57).

Enligt 146 § i då gällande konkurslag avslutades en ordinär konkurs i och med att förslag till slututdelning blev tillgängligt för granskning, varvid bolaget ansågs upplöst. Utdelningsförslag hölls tillgängligt den 22 december 1989 i SKOT, den 28 september 1988 i Olje-Energi och den 22 december 1989 i Lödöse Varv. Bolagen upplöstes därmed.

Det förhållandet att bolagen upplöstes har enligt staten medfört att huvudfordringarna inte längre kunnat preskriberas medan V.J. gjort gällande att samma förhållande medfört att fordringarna upphört att existera. Tingsrättens uppfattning är att huvudfordringarna vid bolagens upplösning levte vidare och att en ny tioårig preskriptionstid då börjat löpa för dem. Fråga är därmed om denna preskriptionstid avbrutits.

Preskription kan enligt 5 § 1 preskriptionslagen avbrytas genom att gäldenären på ett eller annat sätt erkänner fordringen. När ett aktiebolag gått i konkurs och förvaltaren efter bolagets upplösning låter verkställa utdelning som ett led i konkursförvaltningen bör utdelningen ses som ett preskriptionsavbrott genom erkännande (jfr Lindsög, Preskription, s. 234 f., 254 f. och 260). Detta innebär att de utdelningsåtgärder som företagits i SKOT:s, Olje-Energis och Lödöse Varvs konkurser gällande fartygen Linné, Saudi Express, Vallmo och Kaprifol medfört att preskriptionen för huvudfordringarna avbrutits. Om utdelningen skett i samband med slutredovisningen eller som efterutdelning saknar betydelse.

Enligt matriserna har utdelning på huvudfordringarna senast skett den 25 augusti 1997 för Linné och Saudi Express, den 18 juli 1990 för Vallmo och den 15 mars 1990 för Kaprifol. Det innebär att en ny tioårig preskriptionstid börjat löpa nämnda dagar.

Att L.J. i egenskap av borgensman den 8 april 1999 medgett statens talan, och därefter även erlagt viss betalning, kan inte anses ha medfört att Lödöse Varv erkänt huvudfordringarna gällande Kaprifol. Medgivandet och betalningen har därför inte medfört ett preskriptionsavbrott i fråga om huvudfordringarna.

Preskription kan enligt 5 § 2 preskriptionslagen även brytas genom att borgenären tillställer gäldenären ett skriftligt krav eller en skriftlig erinran om sin fordran. Sedan SKOT, Olje-Energi och Lödöse Varv upplöstes har det givetvis inte gått att i vanlig ordning utsända krav till dem. Staten har härvidlag som ytterligare preskriptionsbrott avseende huvudfordringarna knutna till Linné,

Saudi Express och Vallmo åberopat att krav den 26 juni 1998 sänts till de tidigare styrelseledamöterna i SKOT och Olje-Energi. Tingsrättens bedömning är dock att dessa personer så lång tid efter det att bolagen upplösts inte kan anses i sådan grad berörda av kravet att åtgärden haft preskriptionsbrytande verkan.

Preskription kan slutligen enligt 5 § 3 preskriptionslagen brytas genom att borgenären vidtar någon rättslig åtgärd rörande sin fordran. I detta avseende har staten, vad gäller huvudfordringarna knutna till Kaprifol, hänvisat till att staten väckt talan mot L.J. den 18 juni 1997 och mot V.J. i detta mål den 20 mars 2000. Emellertid har respektive talan riktats mot L.J. och V.J. i deras egenskap av borgensmän och kan inte anses innefatta ett rättsligt åberopande gentemot de upplösta bolagen SKOT och Olje-Energi.

Även om således talans väckande mot V.J. i detta mål inte i sig brutit huvudfordringarnas preskription är det en annan sak att tingsrätten vid prövning av statens på borgensförbindelsen grundade talan har att beakta de preskriptionsförhållanden som var rådande för huvudfordringarna när talan väcktes. Den preskription som kan drabba huvudfordringarna efter talans väckande saknar enligt tingsrättens uppfattning betydelse för V.J:s borgensansvar.

Slutsatsen av det ovan anförda är att huvudfordringarna knutna till Linné, Saudi Express och Vallmo inte var preskriberade när staten väckte talan i detta mål den 20 mars 2000, eftersom preskriptionsavbrott genom utdelning skett mindre än tio år dessförinnan. Då det inte inom samma tid skett något preskriptionsavbrott beträffande huvudfordringarna knutna till Kaprifol var däremot dessa preskriberade när talan väcktes, vilket enligt 8 § preskriptionslagen innebär att även statens fordran på grund av borgensförbindelsen preskriberats.

4. Syftet med borgensförbindelsen har redan infriats

På anförda skäl fann tingsrätten att V.J:s invändning inte borde vinna beaktande.

5. Borgensförbindelsen skall lämnas utan avseende eller jämkas med stöd av 36 § avtalslagen

Enligt 36 § avtalslagen får avtalsvillkor jämkas eller lämnas utan avseende om villkoret är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt. Denna generalklausul tillämpas ganska sällan, vilket skall ses mot bakgrund av principen om att avtal skall hållas. I målet är det dessutom fråga om en borgensförbindelse i en kommersiell verksamhet där båda borgensmännen hade ett bestämmande inflytande. Detta skall mana till särskild försiktighet vid tillämpningen av generalklausulen (jfr NJA 1999 s. 408).

Det har inte framkommit att det förekommit brister av betydelse för detta mål i den av staten utförda värderingen av Kockumsfartygen. Som staten anför kan det inte anses jämningsgrundande att V.J. uppträtt lojalt. Inte heller den omständigheten att staten åberopat borgensförbindelsen i V.J:s konkurs är av vikt i sammanhanget. Resultatet av statens talan mot L.J. har ingen betydelse för om V.J:s borgensåtagande skall jämkas.

Som anförts från statens sida var de ifrågavarande fartygsbeställningarna betingade av ett gemensamt intresse. För staten var sysselsättningen och varvpolitiken i ett större sammanhang drivkraften. Den bild tingsrätten har fått av J- gruppens agerande i slutet av 1970-talet är att detta visserligen inte i första hand styrdes av ett kortsiktigt vinstintresse men att förhoppningen var att - med omfattande hjälp av staten - på sikt ta sig igenom ett utsatt konjunkturläge för att längre fram åter kunna visa vinst. Att J-gruppen genom fartygsbeställningarna också ville visa omtanke om sina anställda är i och för

sig naturligt. Även om borgensförbindelsen i sig möjliggjort fartygsbeställningar har därigenom inte statens intresse i högre grad än J-gruppens och V.J:s egna gynnats i sådan mån att förhållandet ensamt eller i förening med övriga omständigheter kan tillmätas nämnvärd betydelse i jämningsfrågan.

Fartygen beställdes av SKOT, av partrederiet för Vallmo där SKOT och Olje-Energi ägde andelar, samt av Lödöse Varv. Det har framkommit i målet att staten under flera år lät utföra ekonomiska analyser rörande dessa bolag och deras möjligheter att befrakta fartygen. Analyserna framstår som relativt inträngande och väl ägnade som underlag för kreditprövning. Uppenbarligen har staten vid den kreditprövningen kommit fram till att ytterligare säkerheter behövdes. Säkerhetspaketet samt de uppgifter som V.J. och T.M. lämnat om tillkomsten av paketet ger visserligen ett intryck av att man så att säga skrapade ihop vad som fanns att tillgå i fråga om säkerheter på grund av tveksamhet beträffande låntagarnas betalningsförmåga. Förhållandena kan dock inte anses ge utrymme för jämkning på grund av bristande kreditprövning från statens sida av de nämnda bolagen.

Det har inte framkommit att V.J. personligen befann sig i ekonomiskt trångmål när han utfärdade borgensförbindelsen. Motsvarande gäller låntagarna SKOT, Olje-Energi och Lödöse Varv samt andra i J-gruppen ingående bolag och partrederier, även om det omvittnats att ro/ro-trafiken ingav farhågor åtminstone beträffande lönsamheten i ett kortare perspektiv. Staten kan därför inte anses ha utnyttjat motpartens ekonomiska trångmål.

Som framhållits av parterna och som också framgår av borgensförbindelsens lydelse är det i målet inte fråga om en förbindelse utfärdad som ett led i en kreditgivning av allmän karaktär inom ramen för den lagstiftning som gäller för bankers och andra kreditinstituts verksamhet. Det är istället en kreditgivning enligt de i borgensförbindelsen angivna författningarna, vilka regeringen har beslutat med stöd av 8 kap. 13 § 1 st. 2 RF. Det framgår av författningarna att de beslutats inom den ram som anges i prop. 1975/76:121 såvitt avser förordningen (1976:482) om fartygskreditgaranti m.m. och i prop. 1976/77:139 såvitt avser förordningen (1977:500) om statligt stöd till beställare av fartyg. Enligt 12 § i den först nämnda förordningen skulle för fartygsgaranti ställas säkerhet som riksgäldsfullmäktige godkände. Dock skulle säkerheten vara hänförlig till fartyg för vilket eller vilka garanti kunde lämnas. I den andra av de aktuella författningarna föreskrevs också att säkerhet skulle godkännas av riksgäldsfullmäktige. Säkerhet skulle ställas i form av inteckning i det beställda fartyget. Härjämte skulle ställas annan säkerhet, om riksgäldsfullmäktige fordrade det. Av 1975/76 års proposition framgår (s. 47) att det inte ansågs motiverat att införa ändrade principer vad avsåg säkerheterna för kreditgarantierna. Säkerheterna för garantierna sades (s. 42) regelmässigt bestå av redarväxlar, fartygsinteckningar och s.k. förskottsväxlar. För att förbättra kontrollen över garantigivningen föreslogs i propositionen att Fartygskreditnämnden skulle inrättas. I avseende på 1977 års reglering framhöll föredragande statsrådet i 1976/77 års proposition (s. 17) vikten av s.k. tilläggsäkerheter, t.ex. inteckningar hänförliga till andra fartyg och tillgångar i beställarens eller varvets ägo bl.a. i form av borgensåtagande från ifrågavarande varvsföretag, vilka borde kunna krävas efter särskild prövning i varje enskilt fall.

Vid generalklausulens tillkomst framhölls att den skulle leda till större parallellitet mellan civilrättslig och näringsrättslig lagstiftning (prop. 1975/76:81 s. 102 ff.). Således skall vid fråga om klausulens tillämpning på kreditgivning av banker beaktas om myndighetsrekommendationer följts av vederbörande långgivare. Motsvarande gäller givetvis, i ännu högre grad, när Riksgäldskontoret prövar garantifrågor som grundar sig på regeringsförordningar som meddelats med stöd av en riksdagen förelagd proposition. I dessa avseenden gäller i målet att det i fråga om 1976 års förordning över huvud taget inte finns några uttalanden eller föreskrifter som medger borgensförbindelser av ifrågavarande slag. Av T.M:s uppgifter framgår

också att det tidigare inte hade krävts tilläggsäkerheter vid tillämpningen av 1976 års förordning. När det gäller 1977 års förordning finns visserligen ett uttalande om att tilläggsäkerheter skulle kunna utkrävas av ifrågavarande varvsföretag. Varken L.J. eller V.J. kan emellertid betecknas som varvsföretag utan med detta uttryckssätt måste uppenbarligen förstås juridiska personer. Man kan alltså konstatera att den borgensförbindelse som ligger till grund för statens fordran i målet är en säkerhet av annat slag än vad statsmakterna tänkt sig. Detta gör emellertid inte borgensförbindelsen ogiltig och något sådant har inte heller V.J. gjort gällande. Men förhållandet skall beaktas vid tillämpningen av 36 § avtalslagen, som är tvingande (prop. 1975/76:81 s. 136). I propositionen 1975/76:121 betonades vikten av en noggrann kreditprövning och för att säkerställa detta inrättades Fartygskreditnämnden. Eftersom samma kreditprövningssystem tillämpades för beställarstödet finns det ingen anledning att anta att prövningen skulle ske med mindre noggrannhet vid tillämpningen av 1977 års förordning. Det är en självklarhet att granskningen måste ske med samma grad av noggrannhet med avseende på samtliga aktuella säkerheter. Innebörden av detta är bl.a. att ett borgensåtagande inte får vara oskäligt med hänsyn till borgensmannens betalningsförmåga vid kreditövertagandet och på sikt.

De lån som staten i enlighet med reglerna om beställarstöd och varvsstöd garanterat hos olika banker uppgick vid tiden för borgensförbindelsens tillkomst till minst 800 000 000 kr avseende Linné, Saudi Express, Vallmo och Kaprifol samt till ytterligare minst 400 000 000 kr avseende Kockumsfartygen, ränta oräknad. Genom borgensåtagandet åtog sig V.J. att till staten återbetala de belopp som staten kunde komma att tvingas infria hos bankerna. Trots V.J:s erfarenhet och kompetens inom sitt affärsområde måste det ha varit omöjligt för honom att med någon säkerhet uppskatta de ekonomiska konsekvenserna av borgensåtagandet, om detta skulle komma att tas i anspråk. Detta torde inte heller ha varit möjligt för staten. Först efter ett flertal vidlyftiga konkursutredningar med uppemot tio års handläggningstid har borgensåtagandets fulla innebörd och omfattning klargjorts. Av såväl T.M:s som V.J:s egna uppgifter framgår dessutom att man varken från statens eller från bröderna J:s sida fäste något närmare avseende vid själva formuleringen av borgensåtagandet. Staten synes dock mena att det i första hand ankommit på V.J. själv att bedöma borgensåtagandets vidd. En sådan uppfattning är ägnad att väcka förvåning, eftersom den - tvärtemot vad som angavs i 1975/1976 års proposition - skulle innebära att låntagaren och inte långgivaren fick ansvaret för kreditprövningen.

Även den dugligaste företagsledare kan till följd av konjunktursvängningar eller liknande försättas i konkurs och därefter hamna i en situation med skulder vida överstigande betalningsförmågan. V.J:s borgensåtagande lämnades som säkerhet i en vidlyftig näringsverksamhet som bedrevs i stor skala i en företagsgrupp med komplicerad struktur. Antalet anställda uppgick till närmare 3 000 personer. V.J., tillsammans med sin bror L.J., hade ett väsentligt ägarintresse samt ledning och kontroll över verksamheten. Denna har bedrivits rent kommersiellt och därmed i vinningssyfte. V.J. var beredd att ta kalkylerade affärsrisker och hade förmåga att bedöma dessa. Han kan inte sägas ha intagit en i förhållande till staten osedvanligt underlägsen ställning när borgensavtalet slöts. Med hänsyn till den maktapparatur som står till statens förfogande i form bl.a. av lagstiftningsbefogenhet och beskattningsmakt med därmed följande budgetmedel, torde dock de flesta enskilda, även betydligt större företag än J-gruppen, inta en underlägsen ställning i avtalsförhandlingar med staten. Om man då, som i detta fall, från statens sida har krävt mer långtgående säkerhet än vad som framgår av tillämpliga riksdagsbehandlade uttalanden i aktuell proposition får den enskildes underlägsenhet relevans vid generalklausulens tillämpning.

Vid tiden för borgensförbindelsens tillkomst var det känt för staten att V.J. ägde aktier och andelar i partrederiet. Någon uppskattning av värdet har dock inte skett i målet. Det har omvittnats att V.J:s nettoförmögenhet inte var så stor att

den beskattades. V.J. belastades 1979 av omfattande borgensåtaganden, även till andra än staten. Huruvida dessa åtaganden till någon del kvarstår har inte upplysts. Vilka inkomster V.J. hade vid tiden för borgensförbindelsens tillkomst är likaså obekant. V.J:s uppgift att hans ekonomiska situation inte närmare kontrollerades är inte vederlagd genom statens bevisning. Trots den svårighet parterna - enligt vad som nyss sagts - haft att realistiskt bedöma storleken av den betalningsskyldighet som borgensförbindelsen vid ett ianspråktagande kunde komma att medföra, måste de likväl ha insett att det kunde komma att bli fråga om mycket stora belopp, kanske hundratals miljoner kronor. Ingen av parterna kan därför ha gjort bedömningen att V.J. personligen hade förmåga att betala belopp av den storleken. Som V.J. gjort gällande får därför staten anses ha betingat sig av V.J. en generell och i praktiken beloppsmässigt närmast obegränsad borgen vars ekonomiska konsekvenser och utfall i den konjunktur som rådde var omöjliga att bedöma. Staten har inte heller gjort vad som kunde krävas för att utreda och bedöma borgensmännens förmåga att infria borgensförbindelsen.

De inkomster V.J. deklarerat på senare år ligger kring 2 000 000 kr och uppges komma att kraftigt reduceras inom några år. V.J. uppger sig sakna tillgångar. Tingsrättens slutsats är att det svårligen låter sig sägas huruvida V.J:s ekonomiska förhållanden totalt sett förbättrats eller försämrats sedan tiden för borgensförbindelsens tillkomst. Att V.J. nu saknar all förmåga att infria förbindelsen är dock uppenbart.

Vid en sammantagen bedömning av omständigheterna vid borgensförbindelsens tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt finner tingsrätten att borgensförbindelsen är oskäligt betungande för V.J. genom att han därigenom ålagts en generell och i praktiken beloppsmässigt närmast obegränsad borgen. Förbindelsen bör därför jämkas.

V.J. var när åtagandet gjordes en erfaren företagare med vana att hantera mycket stora belopp och att ta väl kalkylerade affärsmässiga risker. Borgensförbindelsen bör därför inte jämkas till noll.

När borgensåtagandet skall jämkas till ett bestämt belopp kan det med hänsyn till de olika villkor som intogs i avtalet mellan staten och L.J. inte bli aktuellt att utforma tingsrättens dom med det avtalet som förebild. Avtalet mellan staten och L.J. bör dock inte helt och hållet lämnas utan avseende när det gäller det jämkade beloppets storlek.

Tingsrätten finner att V.J. skäligen bör åläggas att betala 3 000 000 kr. På beloppet bör det utgå sedvanlig ränta från den dag då V.J. delgavs stämning i målet.

Domslut

Tingsrätten förpliktade V.J. att till staten betala 3 000 000 kr med ränta.

Hovrätten för Västra Sverige

Båda parter överklagade i Hovrätten för Västra Sverige.

V.J. yrkade att hovrätten skulle ogilla käromålet.

Staten yrkade att hovrätten skulle förplikta V.J. att till staten utge 192 290 466 kr jämte ränta.

Parterna bestred varandras ändringsyrkanden.

Hovrätten (hovrättslagmannen Sigvard Helin, hovrättsrådet Ulla Kragh Munck och tf. hovrättsassessorn Tommie Börjesson) anförde i dom den 6 maj 2003:

Hovrättens domskäl

Staten har godtagit tingsrättens bedömning att det krav som hänför sig till dess kreditgaranti för lånen beträffande fartyget Kaprifol är preskriberat. Vad som yrkas i hovrätten är regressanspråk hänförliga till de kreditgarantier som lämnats enligt förordningen (1977:500) om statligt stöd till beställare av fartyg beträffande fartygen Linné, Saudi Express och Vallmo.

V.J. har i hovrätten frånfallit invändningen att statens regressrätt mot gäldenärsbolagen saknar rättslig grund och invändningen om att staten inte styrkt sina fordringsbelopp beträffande Linné och Vallmo. I hovrätten yrkat belopp jämte räntekrav är alltså ostridigt. Vad hovrätten har att pröva i sak är således om regressfordringarna har bortfallit eller preskriberats, om syftet med borgensförbindelsen redan har infriats och i förekommande fall om borgensförbindelsen skall lämnas utan avseende eller jämkas med stöd av 36 § avtalslagen.

Parterna har i de delar som hovrätten har att pröva åberopat samma grunder och omständigheter som vid tingsrätten. Staten har tillagt att tingsrätten i jämningsfrågan har beaktat omständigheter som inte har åberopats av V.J.

Parterna har åberopat samma utredning som vid tingsrätten. V.J. har hörts på nytt. - - -

Regressfordringarna har bortfallit eller preskriberats

V.J:s invändning om att regressfordringarna bortfallit grundar sig på att de ursprungliga låntagarna, aktiebolagen SKOT och AB Olje-Energi, anses upplösta i och med att konkurserna avslutats utan överskott och att det utan gäldenär inte kan finnas någon fordran.

I motsats till vad V.J. vidare anfört till stöd för sin uppfattning finner dock hovrätten att det förhållandet att konkurslagstiftningen innehåller regler om efterutdelning kan tas till intäkt för att fordringen består även efter det att ett bolag anses upplöst. Någon annan ståndpunkt har inte heller framförts i doktrinen på konkursrättens och preskriptionsrättens område. Vad som behandlas inom preskriptionsrätten är i stället huvudsakligen vilka åtgärder som kan vidtas för att bryta preskriptionen av en fordran mot ett genom konkurs upplöst bolag och behovet därav. Om bolagets upplösning skulle medföra att fordringen bortfaller hade dessa frågor inte behövt behandlas. Detsamma gäller för det fall fordringen, som staten hävdar, inte kunde vara föremål för preskription. Preskriptionslagen ger vidare inte utrymme för slutsatsen att en fordran skulle kunna vara undantagen från preskription. Lagen är tillämplig på alla fordringar för vilka inte särskilda preskriptionsbestämmelser gäller och preskription kan enligt 12 § preskriptionslagen inte heller avtalas bort. Hovrätten finner därför lika med tingsrätten att statens regressfordringar vid bolagens upplösning levde vidare och att ny preskriptionstid började löpa för dem då konkurserna avslutades.

Till en början uppkommer då frågan om bestämmelsen i 8 § andra stycket preskriptionslagen om accessorisk preskription av borgen är tillämplig på V.J:s borgensåtagande.

Som staten anfört till utveckling av sin talan är L.J:s och V.J:s borgensåtagande en s.k. underborgen - kontraborgen - till statens borgen för SKOT:s och AB Olje-Energis banklån/huvudfordran. Därmed är inte bestämmelsen om accessorisk preskription av borgen direkt tillämplig, i stället träder den som tecknat kontraborgen in i den säkrade borgensmannens regressrätt. Härvid får man dock i stort sett hålla sig till vad som anses följa av subrogation, se Gösta Walin, Borgen och tredjemanspant, 3:e uppl. 2002, s. 34, 120 och 302. Det är också så parterna får anses ha fört sin talan.

Frågan är då om statens regresstalan mot SKOT och AB Olje-Energi har preskriberats.

Vad gäller de av staten åberopade preskriptionsavbrytande åtgärderna ansluter sig hovrätten till tingsrättens bedömning såvitt avser utdelning och efterutdelning i konkurs. Redan härav följer att statens fordringar på SKOT rörande Linné och Saudi Express inte är preskriberade. Därmed har inte heller V.J:s borgensåtagande såvitt avser dessa fordringar bortfallit genom accessorisk preskription.

Innebörden av att borgensåtagandet är föremål för accessorisk preskription är att det preskriberas samtidigt med huvudfordran, även om den särskilda preskriptionstiden för borgensåtagandet inte har löpt ut. Inte ens en lagakraftätagande dom mot borgensmannen innebär att borgensåtagandet inte är föremål för accessorisk preskription, se Stefan Lindskog, Preskription, 2:a uppl. 2002, s. 507 f. Att talan väckts mot borgensmannen kan därför inte hindra att borgensåtagandet är föremål för accessorisk preskription. När det gäller statens fordran mot Partrederiet för Vallmo (vari SKOT och AB Olje-Energi var andelsägare) rörande fartyget Vallmo skedde utdelning den 18 juli 1990. Borgensåtagandet har således preskriberats under målets handläggning vid tingsrätten för det fall preskriptionsavbrott inte kan anses ha skett genom det av staten åberopade kravbrevet den 26 juni 1998 till L.J. och V.J. i deras egenskap av f.d. styrelseledamöter i SKOT och AB Olje-Energi. Den talan som staten väckte mot L.J. 18 juni 1997 grundades på hans borgensansvar och kan därför inte förhindra accessorisk preskription.

Då är frågan om preskriptionsavbrott har skett genom kravbrevet den 26 juni 1998.

Angivna bolags konkurser avslutades utan överskott till följd varav bolagen enligt aktiebolagslagen är upplösta. För ett bolag som upplösts på detta sätt gäller som huvudregel att det saknar rättskapacitet i den meningen att det inte kan vara part i rättegång. Praxis på området har redovisats i bl.a. rättsfallet NJA 1999 s. 237. Från huvudregeln har gjorts vissa undantag och bolagets upplösning utgör i regel inte hinder för bolaget att föra talan när denna har omedelbart samband med bolagets avveckling. Bolaget företräds då av dess tidigare ställföreträdare. I övrigt råder stor restriktivitet med att tillåta bolaget att vara part i rättegång. Ett viktigt skäl för att undantagen hållits snäva är att det upplösta bolaget saknar tillgångar som kan tas i anspråk för att täcka motpartens rättegångskostnader om det upplösta bolaget förlorar målet (se bl.a. NJA 1988 s. 374). Enligt hittillsvarande praxis skulle alltså SKOT och AB Olje-Energi inte ha tillåtits att uppträda som part i domstol med avseende på statens fordran. Som hovrätten tidigare konstaterat har emellertid bolagens upplösning inte lett till att deras skulder till staten bortfallit. Bolagen får därför efter upplösningen anses ha viss passiv rättskapacitet (jfr Bert Lehrberg, I aktiebolagens skymningsland, s. 131). Ett krav riktat till bolaget och ställt till dess tidigare företrädare bör därför kunna tillerkännas preskriptionsbrytande verkan (jfr Stefan Lindskog, Preskription, 2:a uppl. s. 513, not 53). Hovrätten finner således att kravbrevet den 26 juni 1998 till L.J. och V.J. innebär en preskriptionsbrytande åtgärd, till följd varav V.J:s borgensansvar för statens fordran beträffande fartyget Vallmo inte är preskriberat.

Syftet med borgensförbindelsen har redan infriats

Hovrätten ansluter sig till tingsrättens bedömning.

Borgensförbindelsen skall lämnas utan avseende eller jämkas med stöd av 36 §

Avtalslagen

V.J. har åberopat en rad omständigheter som "sammantagna eller flertalet av dem tillsammans" skall leda till jämkning. Omständigheterna har redovisats i

tingsrättens dom under beteckningarna a)-k).

Hovrätten ansluter sig till vad tingsrätten vid sin bedömning av angivna omständigheter inledningsvis anfört om förutsättningarna för att med stöd av 36 § avtalslagen jämka avtalsvillkor eller lämna dem utan avseende, särskilt när det som i förevarande fall är fråga om en borgensförbindelse i en kommersiell verksamhet där båda borgensmännen haft ett bestämmande inflytande.

Hovrätten finner vidare inte anledning att frångå tingsrättens bedömning vad gäller jämningsgrunderna med beteckningarna a)-c), e), h), i) och k).

V.J:s borgensåtagande lämnades som säkerhet i en vidlyftig sjöfartsverksamhet som bedrevs i stor skala i en företagsgrupp av komplicerad natur. V.J. hade startat verksamheten tillsammans med sin bror L.J. under början av 1950-talet, och den hade under deras ledning utvecklats till ett storföretag. Med sin branschkännedom bör V.J. och L.J. ha haft goda förutsättningar att göra en rimlig analys av vilka risker borgensåtagandet innebar. Det torde vara allmänt känt att marknadsförhållandena inom sjöfarten kan komma att snabbt förändras (se exv. Jan Ramberg, Christina Ramberg, Allmän avtalsrätt, 6:e uppl. s. 240). V.J. hade vidare ett väsentligt ägarintresse samt inflytande och kontroll över verksamheten. Han har berättat att uppgifterna om vilka lån som belastade de olika fartygen inom gruppen och vilka kreditgarantier som lämnats för dem var lätt tillgängliga för honom. Vid borgensförbindelsens tillkomst och utformning hade han vid sina förhandlingar med staten biträde av advokat. Mot bakgrund av det nu anförda kan V.J. inte i det sammanhanget anses ha haft en i förhållande till staten underlägsen ställning. Den ekonomiska omfattningen av hans borgensåtagande om det kom att tas i anspråk fullt ut bör också ha stått klar för honom. Borgensåtagandet får därmed anses ha varit ett medvetet risktagande. Skäl att jämka borgensförbindelsen på grund av dess omfattning, jämningsgrunden d), föreligger därför inte (se prop. 1975/76:81 s. 119).

I anslutning härtill konstaterar hovrätten att det förhållandet att staten begärt en form av tilläggssäkerhet som inte uttryckligen har angetts bland exemplen i förarbetena till förordningen om beställarstöd saknar relevans i sammanhanget. Till följd av vad nu sagts finner hovrätten inte anledning att närmare pröva statens invändningar mot att tingsrätten har beaktat omständigheter som inte har åberopats av V.J.

Vid tidpunkten för borgensförbindelsen hade staten under flera år genom ekonomen G.T. vid Öhrlings revisionsbyrå låtit utföra ekonomiska analyser av de i J-gruppen ingående bolagen. Som tingsrätten konstaterat framstår analyserna som relativt inträngande och väl ägnade att tjäna som underlag för kreditprövningen av bolagen. Analyserna ger emellertid också en god bild av V.J:s och L.J:s ägarandelar i de olika bolagen i gruppen samt av deras direkta fartygsinnehav och värdet därav. Genom analyserna får därmed också en kreditprövning av bröderna J. anses ha skett. Av V.J:s egna uppgifter får för övrigt dras slutsatsen att hans privata ekonomi stod i sådant samband med företagsgruppens ekonomi att en granskning av gruppen även måste ha gett en bra bild av hans privata ekonomiska förhållanden.

Av T.M:s uppgifter framgår visserligen att det redan 1979 stod klart för staten att ingen av bröderna J. någonsin skulle klara av att personligen infria borgensåtagandet om det blev aktuellt att betala hela kreditbeloppet, ca 1 250 milj. kr. Så har emellertid inte heller blivit fallet. Det belopp som nu yrkas med borgensförbindelsen som grund utgör knappt 200 milj. kr, dvs. mindre än en sjättedel av kreditbeloppet. Det kan spekuleras i vad en mera realistisk bedömning vid tiden för borgensförbindelsens tillkomst när det gäller bröderna J:s möjligheter att infria borgensåtagandet skulle ha lett till. I det sammanhanget beaktar hovrätten särskilt följande omständigheter. J-gruppen bestod av en rad olika verksamhetsgrenar. Av G.T:s analyser framgår att utfallet och framtidsprognoserna skiftade mellan de olika verksamheterna. Överväganden beträffande möjligheten för bröderna J. att infria

borgensförbindelserna torde ha grundats på bl.a. det förhållandet att en ogynnsam utveckling av den verksamhet som var knuten till borgensförbindelsen väl kunde uppvägas av en gynnsam utveckling i andra verksamheter. Även det förhållandet att säkerhetspaketet rymde andra säkerheter än borgensåtagandet måste tillmätas betydelse i sammanhanget. Det finns sammanfattningsvis enligt hovrättens uppfattning grund för slutsatsen att det med hänsyn till vad som vid den tiden var känt om bröderna J:s och deras företagsgrupps mycket omfattande affärsverksamhet samt samlade ekonomiska tillgångar och åtaganden inte hade kommit i fråga att begränsa ansvaret till ett ännu lägre belopp än det som nu yrkats. Det finns därmed inte skäl att jämka borgensförbindelsen med hänvisning till jämkningsgrunderna f) eller g).

Beträffande V.J:s ekonomiska situation i dag har i hovrätten tillkommit att kammarrätten i januari i år fastställt länsrättens domar som innebar att V.J:s konsultarvoden under inkomståren 1993-1997 skall beskattas som lön med omfattande skatteskulder som följt. V.J. har härefter på egen begäran försatts i konkurs den 18 februari 2003. V.J. har i hovrätten dessutom uppgett att han alltsedan den tidigare konkursen 1982 ansett sig leva i ett konkurstillstånd och att det på grund av hans skulder varit meningslöst för honom att äga någonting. V.J:s nu redovisade inställning leder till att hans avsaknad av förmögenhet inte kan läggas till grund för bedömningen av hans betalningsförmåga. Beträffande hans ekonomiska förhållande i övrigt har framkommit att han flera år under 1990-talet haft miljoninkomster. Enligt hovrättens uppfattning medför redan nämnda förhållanden att den jämkningsgrund som anges under j) här inte kan läggas till grund för jämkning.

Med hänvisning till det ovan anförda finner alltså hovrätten att det inte finns skäl för jämkning, varför V.J. skall åläggas betalningsskyldighet för hela det belopp som staten har yrkat i hovrätten.

Hovrättens domslut

Med ändring av tingsrättens dom förpliktade hovrätten V.J. att betala 192 290 466 kr jämte ränta till staten.

Högsta domstolen

V.J. överklagade och yrkade att käromålet skulle ogillas.

Staten bestred ändring.

Målet avgjordes efter föredragning.

Föredraganden, rev.sekr. Ulrika Ihrfelt, föreslog i betänkande att HD skulle meddela följande dom.

Domskäl

Statens anspråk mot V.J. grundar sig på dennes borgensåtagande till säkerhet för Statens regressfordringar på kredittagarna Skärhamns Oljetransporter AB (SKOT) och AB Olje-Energi. V.J. har i HD, i första hand, invänt att fordringarna på huvudgäldenärerna SKOT och AB Olje-Energi upphört i och med att dessa bolags konkurser avslutats med underskott och att fordran på grund av borgen därmed har bortfallit. I andra hand har V.J. gjort gällande att fordringarna på huvudgäldenärerna preskriberats och att den fordran som grundar sig på hans borgensåtagande därmed blivit föremål för accessorisk preskription.

Enligt 146 § konkurslagen (1921:225), som är tillämplig på de i målet aktuella konkurserna, gällde att en ordinär konkurs ansågs avslutad i och med att ett förslag till slututdelning blev tillgängligt för granskning. Numera anges i 11 kap. 18 § konkurslagen (1987:672) att konkursen anses avslutad när tingsrätten har fastställt utdelningen. Av 13 kap. 49 § aktiebolagslagen (1975:1385)

framgår att ett aktiebolag som är försatt i konkurs upplöses när konkursen avslutas.

När det gäller frågan om fordringar på ett konkursbolag består också efter bolagets upplösning, kan inledningsvis konstateras att HD i en rad rättsfall har slagit fast en huvudregel innebärande att upplösta konkursbolag saknar rättskapacitet och partshabilitet, se NJA 1999 s. 237 och där angivna rättsfall. Från denna huvudregel har gjorts åtskilliga undantag, se t.ex. NJA 1974 s. 13, 1979 s. 700 och 1998 s. 608. I förevarande fall föreligger inte någon sådan undantagssituation som enligt praxis kan medföra att ett upplöst bolag skall tillerkännas rättskapacitet. Således får SKOT och AB Olje- Energi anses sakna rättskapacitet.

Begreppet rättskapacitet beskrivs vanligen som en förmåga att ha rättigheter och skyldigheter, se t.ex. Ramberg, Allmän avtalsrätt, 4 uppl. s. 75. Fråga uppkommer således, om den av HD fastslagna huvudregeln om upplösta bolags bristande rättskapacitet innebär att sådana bolags skulder bortfaller, att deras fordringsrätter upphör och att andra tillgångar blir herrelösa.

Beträffande upplösta bolags tillgångar anges i 13 kap. 49 § aktiebolagslagen att om det efter konkursens avslutande finns tillgångar som inte omfattas av konkursen, skall rätten på ansökan besluta om likvidation. Bolaget återfår då sin rättskapacitet (jfr NJA 2000 s. 144). Denna reglering torde förutsätta att det upplösta bolaget under mellantiden bibehållit äganderätter, fordringsrätter och andra tillgångar.

I fråga om bolag som upplösts genom likvidation utan samband med konkurs gäller enligt 13 kap. 43 § aktiebolagslagen att de genom s.k. fortsatt likvidation kan återfå sin rättskapacitet bl.a. i det fall talan väcks mot bolaget. Bestämmelsen synes utgå från att ett sådant bolag inte bara behåller sina tillgångar, utan också att de förpliktelser som åvilat bolaget kvarstår under perioden fram till dess bolaget träder i likvidation och därmed återfår sin status som rättssubjekt. I doktrinen har slutsatsen dragits, att den formella upplösningen av ett likvidationsbolag inte får några konsekvenser vare sig beträffande äganderätten till bolagets tillgångar eller i fråga om ansvaret för dess skulder, se Rodhe, Aktiebolagsrätt, 18 uppl., s. 282 f.

Denna slutsats kan te sig svår att förena med huvudregeln om att upplösta bolag saknar rättskapacitet. Att en skuld består, trots att gäldenären saknar rättskapacitet, kan förefalla som en paradox. I litteraturen har emellertid ett upplöst bolags rättsliga belägenhet beskrivits genom en terminologisk distinktion mellan aktiv och passiv rättskapacitet, se Lehrberg, I aktiebolagens skymningsland, 1990, s. 131. (Jfr Lindskog, Aktiebolagslagen 12:e och 13:e kap., 2 uppl., s. 194.) Med detta synsätt anses ett upplöst bolag ha en passiv rättskapacitet, vilket innebär att det kan vara subjekt i ett rättsförhållande. Däremot kan det inte utan att träda i likvidation tillerkännas aktiv rättskapacitet. Således kan det upplösta bolaget inte agera aktivt på det civilrättsliga planet genom att t.ex. grundlägga nya rättigheter och skyldigheter, förfoga över rättigheter eller fullgöra förpliktelser. På det processrättsliga planet gäller att ett sådant bolag inte kan vara part i en rättegång.

Den tidigare berörda huvudregeln, att upplösta bolag saknar rättskapacitet, får anses begränsa sig till vad som i doktrinen kallats den aktiva rättskapaciteten. HD finner således att ett bolag, vars konkurs avslutats med underskott, efter upplösningen besitter en passiv rättskapacitet, vilket bl.a. innebär att bolagets skulder kvarstår.

Statens regressfordringar på SKOT och AB Olje-Energi har alltså inte upphört på grund av bolagens upplösning den 22 december 1989 respektive den 28 september 1988. Anspråket mot V.J. på grund av dennes borgensåtagande till säkerhet för dessa regressfordringar har därmed också kvarstått efter nämnda tidpunkter.

HD har härefter att ta ställning till om preskription har inträtt.

Eftersom V.J:s åtagande utgör en s.k. underborgen eller kontraborgen, uppkommer först frågan om Statens fordran på honom kan bli föremål för accessorisk preskription enligt 8 § andra stycket preskriptionslagen (1981:130). Sedan Staten infriat sitt borgensåtagande gentemot kreditgivarna har Staten fått regressfordringar på SKOT och AB Olje-Energi. Det är dessa regressfordringar som säkrats genom V.J:s borgensåtagande. I denna situation är Statens regressfordran att betrakta som en huvudfordran i förhållande till den av V.J. ställda borgen. Preskription av fordringarna på SKOT och AB Olje-Energi skall således enligt 8 § andra stycket preskriptionslagen omfatta även fordran på grund av borgen.

Eftersom mer än tio år har gått sedan konkurserna avslutades, har huvudfordringarna preskriberats, om inte preskriptionsavbrott ägt rum.

När det gäller Statens fordringar avseende fartygen Linné och Saudi Express är det avgörande om efterutdelningen den 25 augusti 1997 kan anses ha haft preskriptionsavbrytande verkan.

Enligt 5 § första punkten preskriptionslagen (1981:130) avbryts preskription om gäldenären erkänner fordringen gentemot borgenären. Enligt förarbetena kan betalning från annan än gäldenären medföra preskriptionsavbrott under förutsättning att betalning sker på uppdrag av gäldenären eller åtminstone med dennes samtycke (prop. 1979/80:119 s. 96). I den tidigare gällande preskriptionsförordningen (1862:10 s. 1) föreskrevs i 3 § att betalning som gjorts med gäldenärens vetskap skulle gälla som bevakning. Skillnaden mellan äldre bestämmelser och 1981 års preskriptionslag på denna punkt har inte ansetts innebära någon principiell ändring av rättsläget, se NJA 1994 s. 95. (Jfr Lindskog, Preskription, 2 uppl. s. 261.)

Utdelning i konkurs har sedan gammalt ansetts medföra preskriptionsavbrott, se rättsfallet NJA 1919 s. 286. (Jfr Fehr, Bidrag till läran om fordringspreskription enligt svensk rätt, 1913, s. 243; Hasselrot, Några spörsmål angående preskription, 1925, s. 53 f; Rodhe, Obligationsrätt, 1956, s. 681 f. samt Karlgren, Kollegium i allmän obligationsrätt, 1959, s. 173 f.) Även efter ikraftträdandet av 1981 års preskriptionslag har den rådande uppfattningen i doktrinen varit att den av konkursförvaltaren genomförda utdelningen har preskriptionsavbrytande verkan också gentemot gäldenären själv, om denne är helt klar över att utdelning sker i konkursen (se Lindskog, a.a. s. 239).

I rättsfallet NJA 1919 s. 286 bedömdes även efterutdelning avbryta preskription. Det var där fråga om en fysisk persons konkurs, och det var alltså fullt möjligt för gäldenären att också efter konkursens avslutande få sådan vetskap om förvaltarens åtgärder som föreskrevs i den då gällande bestämmelsen. När gäldenären är ett bolag förhåller det sig annorlunda. Vid tidpunkten för efterutdelning har bolaget inte längre någon aktiv rättskapacitet och det kan knappast anses ha någon "vetskap", än mindre lämna uppdrag eller samtycke, vilket enligt ovan nämnda förarbetsuttalanden numera krävs för att betalning från annan än gäldenären skall ha preskriptionsavbrytande verkan.

För preskriptionsavbrott enligt 5 § första punkten preskriptionslagen krävs att gäldenären själv eller genom annan vidtar någon åtgärd för att erkänna fordringen. Enligt HD:s mening måste ett sådant erkännande förutsätta att gäldenären har aktiv rättskapacitet. Eftersom utdelningen år 1997 avseende fartygen Linné och Saudi Express ägde rum efter upplösningen av gäldenärsbolagen, saknade bolagen aktiv rättskapacitet, och de kan därmed inte anses ha erkänt fordringarna. Efterutdelningen har därför inte haft preskriptionsavbrytande verkan.

Slutligen återstår för HD att pröva om det kravbrev som den 26 juni 1998 tillställdes förutvarande styrelseledamöter i bolagen SKOT och AB Olje- Energi medfört preskriptionsavbrott enligt 5 § andra punkten preskriptionslagen.

I de fall där HD frångått huvudregeln och tillåtit ett upplöst bolag att uppträda som part i rättegång, har den tidigare styrelsen ansetts behörig att företräda bolaget, se t.ex. rättsfallet NJA 2001 s. 144. HD har även funnit att upplösta bolag som tillerkänns partshabilitet kan hålla bolagsstämma för att utse ny styrelse (NJA 1979 s. 700). I de undantagssituationer där ett upplöst bolag får agera aktivt på det processrättsliga planet, har alltså styrelsen en fortsatt behörighet, såvida inte bolaget träder i likvidation.

Om någon undantagssituation av nu berört slag inte är för handen, upphör styrelseledamöternas uppdrag som företrädare för bolaget när detta upplöses. HD finner därför att det i målet åberopade kravbrevet inte avbrutit preskriptionen. Statens fordringar på SKOT och AB Olje-Energi är således preskriberade. Eftersom preskriptionen omfattar även fordran på grund av V.J:s borgensåtagande, skall käromålet ogillas.

Domslut

Med ändring av hovrättens dom ogillas käromålet.

HD (justitieråden Munck, Victor, Blomstrand, Dahllöf och Nyström, referent) meddelade den 11 februari 2005 följande dom:

Domskäl

Statens anspråk mot V.J. grundar sig på dennes borgensåtagande till säkerhet för statens regressfordringar på Skärhamns Oljetransporter AB (SKOT) och AB Olje-Energi. I HD har V.J. i första hand invänt att fordringarna på huvudgäldenärerna SKOT och AB Olje-Energi har upphört i och med att dessa bolags konkurser avslutats med underskott och bolagen upplösts samt att fordran på grund av borgen därmed har bortfallit. I andra hand har V.J. gjort gällande att fordringarna på huvudgäldenärerna har preskriberats och att den fordran som grundar sig på hans borgensåtagande har blivit föremål för accessorisk preskription.

De av V.J. i HD åberopade grunderna för bestridandet av betalningsansvar har båda sitt ursprung i den allmänna principen att borgensförbindelsen är accessorisk till huvudförpliktelsen. Den principen har emellertid i lag försetts med vissa undantag. Exempelvis påverkas inte en borgenärs rätt gentemot borgensmannen av att ackord fastställs eller av att gäldenären beviljas skuldsanering; se 12 kap. 22 § konkurslagen, 3 kap. 9 § lagen (1996:764) om företagsrekonstruktion och 26 § skuldsaneringslagen (1994:334). Borgensmannen ansvarar i dessa fall med sitt ursprungliga åtagande även om gäldenären helt eller delvis befrias från ansvar för skulden, och situationen blir densamma som om gäldenären inte hade kunnat betala.

Av borgensansvarets accessoriska natur följer således inte generellt att en fordran som inte längre kan göras gällande mot huvudgäldenären inte heller kan grunda ett krav mot borgensmannen. Situationen i målet liknar dem som har föranlett de nyss nämnda lagbestämmelserna. I själva verket måste ett typfall för situationer där borgensansvaret aktualiseras vara det där huvudgäldenären har gått i konkurs och därigenom har visat sig vara oförmögen att göra rätt för sig. Om huvudgäldenären är ett aktiebolag och enligt bolagsrättsliga regler upphör efter konkursens avslutande, bör det då inte inverka på borgensansvaret (jfr äldre rättstillämpning i fråga om enkel borgen, som förutsatte att borgensansvaret kunde göras gällande efter det att huvudgäldenärens konkurs hade avslutats, se NJA 1990 s. 245).

Av det anförda följer att det inte kan anses att statens på V.J:s

borgensförbindelse grundade fordran bortfallit på sätt som påståtts i första hand.

Frågan blir då om - som V.J. har påstått i andra hand - hans borgensansvar har upphört till följd av regeln i 8 § andra stycket preskriptionslagen (1981:130) om accessorisk preskription. Innebörden av regeln är att när preskription inträtt för huvudfordringen, vilket i normalfallet beror på att borgenären försummat att vidta preskriptionsavbrott, huvudgäldenären skall vara skyddad även mot regresskrav från borgensmannen. Borgenärens krav mot borgensmannen preskriberas därför samtidigt med kravet mot huvudgäldenären, även om tiden för preskription av borgensåtagandet inte har löpt ut. Syftet med bestämmelsen är alltså att huvudgäldenären skall skyddas från att reglerna om preskription kringgås, låt vara att följden blir att borgensmannen undkommer sitt åtagande.

Statens regressfordringar på SKOT och AB Olje-Energi uppkom genom att de av staten lämnade kreditgarantierna togs i anspråk för bolagens skulder till låneinstituten. Regressfordringarna bevakades i bolagens konkurser och gav viss utdelning. De krav staten nu riktar mot V.J. i egenskap av underborgensman avser de delar av regressfordringarna som kvarstår oreglerade efter konkurserna.

Regressfordringarna är att se som huvudfordringar i förhållande till den av V.J. ställda borgen. Situationen kan därför i och för sig sägas vara omfattad av bestämmelsen i 8 § andra stycket preskriptionslagen. Det får emellertid anses uppenbart att regeln inte är avsedd för det fallet att huvudgäldenären är ett upplöst bolag som inte kan bli föremål för krav eller andra preskriptionsavbrytande åtgärder i normal ordning. Regelns syfte gör sig då inte gällande, och att betrakta den som tillämplig även i detta speciella fall skulle leda till svårlösta praktiska komplikationer och påtagliga risker för rättsförluster (jfr bl.a. Isgren m.fl. i SvJT 2004 s. 925 ff.). De skäl som talar emot sådan tillämpning av den berörda regeln om accessorisk preskription är så starka att denna, trots sin generella avfattning, inte bör anses tillämplig i fall då huvudgäldenären är ett aktiebolag och aktiebolaget blivit upplöst innan fordringen preskriberats mot bolaget.

I förevarande fall var huvudfordringarna inte preskriberade när bolagen upplöstes. I HD har inte påståtts att betalningsansvar för statens fordran på grund av V.J:s borgen skulle ha upphört på annan grund. V.J:s överklagande kan således inte vinna bifall.

Domslut

HD fastställer hovrättens domslut.

HD:s dom meddelad: den 11 februari 2005.

Mål nr: T 2231-03.

Lagrum: 10 kap. 9 § HB, 8 § 2 st. preskriptionslagen (1981:130).

Sökord: Borgen; Preskription; Aktiebolag; Konkurs
